

FRI-116-1-LLH(S)-03

THE SPIRITUAL PASTOR AND HIS DEBT TO CHRIST'S HERD

Marija Tomova-Mihneva

PhD student

Department of Philological Sciences, Silistra Branch, University of Ruse "Angel Kanchev", phone: 086-821 521

e-mail: tomova_maria@abv.bg

Abstract: The report examines the part of the words in the collection *Zlatostruy*, which develop the theme about moral purity of the priests and their debt towards the newly Christianized Bulgarian people. The spiritual teachers are required to be dedicated, fair, wise and humble, by helping the poor and the suffering, and incite the rich towards mercy and compassion

Key words: Christianity, Old Bulgarian preaching literature, *Zlatostruy* from XII century

---

ДУХОВНИЯТ ПАСТИР И НЕГОВИЯТ ДЪЛГ КЪМ ХРИСТОВОТО СТАДО

Резюме: В доклада се проучва онази част от словата в сборника *Златоструй*, в която се разработва темата за нравствената чистота на свещениците и техния дълг към новопокръстения български народ. Към духовните учители се поставя изискването те да бъдат всеотдайни, справедливи, мъдри и смирени, като помагат на бедните и страдащите, а богатите подтикват към милосърдие и състрадание.

Ключови думи: християнство, старобългарска проповедническа литература, *Златоструй* от XII век

ВЪВЕДЕНИЕ

Известният гръцки историк Плутарх (46 – 126 г.) пише: „Ти можеш да срещнеш при пътешествията си общества без крепости, без писменост, без управление, без домове, без монети, без театри, без спорт. Но никой досега не е видял общество без Бог, без жреци и без молитви, без оракули, без религиозен култ и без жертви” [1]. Всяко религиозно учение – независимо дали се разпространява устно или по писмен път – притежава своя ценностна система, свои принципи и норми за поведение, свои морално-етични правила. Ценностната система на християнството е завещана от Исус Христос. Нейна мотивация е Божията любов към човека, средства за реализацията ѝ са вярата и животът според Неговата воля, а цел – придобиването на вечно блаженство [2]. С притчи и поучения евангелията и апостолските послания предават изискванията на християнската етика. В съчиненията на византийските Отци на църквата се съдържат много наблюдения над човешките нрави, помисли и страсти, проповядва се християнският морал и се препоръчват общозадължителни норми на поведение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

След като България приема християнството като официална религия, основен изразител на духовния живот става старобългарската литература [3], пред която стоят задачите да научи хората как да живеят в съответствие с нормите на християнско-феодалната етика, да

им разясни тези норми, да ги предпази от нарушаването им, като нагледно изобрази причините за престъпването им и пагубните последствия от това [4]. Твърде рано у нас започват да се превеждат и съставят сборници, съдържащи извлечения от библейски или светоотчески книги, в които се поставят морално-етични въпроси или се разработват темите за човешките нрави и дела. Средновековна "антология по вероучение", съставена с цел да възпоучитали ѝ прилѣжнѣ съ разумнѣмъ. аште сѧ не лѣкнѣтъ тѣмъж многоу пользоу въ нѣхъ дѣши и тѣлоу шврѣштѣтъ, е сборникът *Златоструй*, затова неговите текстове имат назидателно-дидактическа насоченост. Те са предназначени да дадат основни катехични знания и да наставят новопокръстените българи в правата вяра [5]. Патосът на словата е жив, езикът им е богат и цветист; отвлечените и сухи догми са облечени в увлекателна външна форма; религиозните нравоучения са илюстрирани с ярки образи и картини от всекидневния живот, който за богатите преминава сред лукс, разгул и леност, а за бедните е непрестанна битка с глада и студа. Тези слова стават образеца, следван от авторите на оригиналните старобългарски слова в *Златоструй* от XII век.

В основата на човешкото общуване според християнството лежи любовта към ближния. Но тя не може да се изяви, ако в себе си нямаме любов към Нашия Творец и към самите нас – създадените по Негово подобие. В какво се изразява Божието човеколюбие; как да изпълняваме повелята да обичаме своя Отец и другите хора; как да се уподобим на небесните служители – ангелите – и да заслужим Божията благодат; с кои дела се приближаваме и с кои се отдалечаваме от Бога – на това ни учат словата в *Златоструй* от XII век. Вниманието е съсредоточено главно върху общозадължителните правила на човешкия морал и поведение, които биват облечени в християнските норми и стават валидни за всеки член на обществото, независимо от неговия сан и материално състояние.

Една от най-застъпваните теми в сборника е темата за духовния пастир и неговия дълг към Христовото стадо. На нея са посветени *Слово на Йоан Златоуст за това какъв подобава да бъде епископът, попът или дяконът, и за това как епископът да управлява църковната общност* (Iw. Злѧ.оуѣ. слѧ. кацѣмъ подобаетъ бѣти епискоупомъ. и попомъ. и днакомъ. како ли стронити епѣоу. чинъ цѣрквнѣи кв. :): с начало: Сихъ и мѣи подражаимъ. нъ не вѣщаю къ вѣсѣмъ словесе сего. нъ къ тѣмъ иже саноу хотѣтъ цѣрквнѣоу (л. 43в-46в); *Слово на Йоан Златоуст за това, че не бива да поругаваме учителите, нито да казваме, че някой е чист, ако той е нечист* (Iw. Злѧ.оуѣ. слѧ. еже оучителемъ не роугати сѧ. ни рѣци тако шнъ ю чистъ. а онъ нечистъ кѣ. :): с начало: Семоу подобаетъ бѣти лѣпо оучителю. и сице пеши сѣ оученикы вѣсѣми (л. 46в-49а); *Слово на Йоан Златоуст за това, който има някаква благодат от Бога, да даде на този, който няма, и за поповете* (Iw. Злѧ.оуѣ. слѧ. о иноушимъ како лубо блгдѣтъ ѿ бѧ подати немноушемоу. и ш попѣхъ :): с начало: Улѣколюбъцъ бѣ оушѣдрѣи родъ нашъ. и не оставлѣютъ въсѣкого ѣлака вѣ своѣи блгдѣти. нъ и грѣшнѣимъ занеже незавидливъ юсть (л. 49а-51а); *Слово на Йоан Златоуст за почитането на свещениците* (Iw. Злѧ.оуѣ. слѧ. ш чѣсти свѣщенникъ слово. ги блгѣи .кѣ. :): с начало: Богоноснѣи Игнатие. повелѣваютъ глѣ юпѣомъ. въниманте да и бѣ въша дѣша примъ спсетъ (л. 51а-52а).

Словата в сборника *Златоструй* са тематично обвързани и всяко следващо доразвива разработваните в предишното теми, като началото му е смислово обвързано с края на предходното слово. По думите на М. С. Фомина „наличие и разработанность темы в составе сборника определяло структуру каждого конкретного произведения. При этом наблюдается общая композиционно-структурная связь всех произведений” [6]. Така например завършекът на Слово о комъкании и о нищихъ и ш мл(стыни (л. 42г-43в), посочващ какво поведение е достойно за онези ярващи, които искат, очиствайки се от всяка съблазън, да се уподобят по чистота и съвършенство на серафимите и чисти соуше къ чистомоу да придемъ (43в), кореспондира с началото на *Слово на Йоан Златоуст за това какъв подобава да бъде епископът, попът или дяконът, и за това как епископът да управлява църковната общност*: сѣдѣ ѣ ю ꙗѧдѧææѣѣ, т.е. на чистите по сърце и дела, да бъдем във всичко богоподобни –

смирени, кротки и милосърдни, да питамиъ Х̄а. напоимъ шьлѣцѣмъ (43б), защото е казано: „Почитайте всички” (1 Пт. 2:25).

Исус Христос е Пастир и Епископ на душите, затова неговите наместници на земята – поставените от Светия Дух епископи [7] – са пазители на стадото Христово, на които е поръчано да го надзирават драговолно, като за Бога, с усърдие и смирение. Ето защо в епохата на неизживяното старобългарско езичество и на все още утвърждаващо се християнство, в сборника *Златоструй* са включени няколко текста, които разработват темата за задълженията на свещенослужителите, особено на епископа. „Длъжен е епископът така да живее – говори проповедникът – че най-първо трябва да се моли от цялата си душа за своите духовни чеда и застоупати въ напастъхъ до смърти. и д̄шю свою полагаати за стадо̀ (50а). От него се изисква да бъде опора и утешител на бедните, скърбящите и преследваните; да не се гневи на своето паство, защото гнѣво̀държателна во д̄ша. николиже чиста приношения не приноситъ б̄ви. зъловѣ соуци въ ср̄дци юго (50а).

Епископът е този, комуто се възлага да работи за преодоляване бездната между отделните социални слоеве. Ето защо темата за неравенството не е подмината, но в духа на християнското учение богатството и бедността придобиват нови измерения – беден е не онзи, който е лишен от материални блага, а престъпващият Христовата повеля: *примѣте и гадитѣ тѣло мое. и всѣмъ равъно раздага, който шьбъца хлѣба равъно не даѣши (42г)*, като дори в празник се прави, че не вижда бедните и отминава гладните. Заради своето бездушие и немилосърдие той лишава сам себе си от дара на богатството и *сего ницааго имѣниѣмъ зѣло юси нищъ без дѣлъ доврѣихъ (43а)*. Но не такова поведение е достойно за Христовата духовна трапеза. За да пребъде, вярващият трябва да се очисти от всякакви съблазни, от плътски похоти и най-вече от пианството, *юже юсть бѣцъ оуныниа. и диволъ радость (43в)*. А празничните дни трябва да са изпълнени с молитва и пост, защото „празникът затова е даден – не да трупаме нови грехове, а да унищожим сторените” (43б).

От първо лице са споделени тегобите на епископа, който не среща отклик у своите пасоми. За част от новопокръстения народ проповядваните духовни истини са били странни и чужди, затова някои казвали: „защо винаги ни говори за едно и също?” (129а). „Но нима бих могъл с малчание да ви избавя от вечните мъки? Нима бих бил печален, ако вие уверено крачехте към Бога? Мисля, че тогава бих бил крилат, слушайки как сте сторили нещо добро. Няма за мене нищо по-обично от вас, както и нищо по-скъпо от вашето спасение! Изпълнете сърцето ми с радост – това е молбата ми към вас, чието спасение желая и очаквам!” (46б). Неговият труд е на показ и той не би могъл да скрие своите грехове. Дори когато е безгрешен, но се разгневи или се размее безпричинно, или поиска да си отдъхне поне за кратко, срещу него ще се изправят мнозина сурови съдници (45а). Затова онзи, който се стреми към епископски сан, трябва да е готов за неволите, които го очакват, и за препятствията, които ще срещне. Духовният престол не е място за покой и, бдейки за Христовото стадо, епископът безкористно трябва да се грижи повече за неговото, отколкото за своето спасение. „Затова ако с чужда помощ ти заемеш този сан, с какви очи би гледал този, който ти е помогнал? – пита проповедникът. – Припомни си какво сполучи Симон Влѣхва, давайки подкуп? Нима не му бе казано: *срѣкро твоѣ съ товою воуди въ погыбѣль*. И на тебе ще ти се рече: „твоите усилия и усуквания ще бъдат с тебе в погубел, защото мислеше с увъртане да придобиеш Божия дар” (45в). В изискванията си към нравствената чистота на духовните водачи той е безкомпромисен, затова заявява: „но дори никой от вас да не е такъв, аз трябва да изрека тези укорни думи, за да бъдат те като лек срещу човешката ненаситност” (45в).

Но моралното разложение съпътства човешкия живот. То не е чуждо и на висшето духовенство, което често забравя възложените му задължения: „Но кой се грижи днес за Христовото стадо така, както някога се стараяше пророк Езекия за стадото на своя тъст?” – говори проповедникът. Нима не подобава на архипастира да будува нощем, молейки се за своите духовни чеда, а денем да ги брани от съблазните. И макар че често дните му са акы

море мѣтимо (44б), а душата му да понася укори и нападки от приятели и врагове, от свои и чужди, тъй като тѣ въ санѣ всѣмѣ въ оустѣхѣ юсть. и вси зазирають юмь. и соудѣтъ юмь мѣдрини и немѣдрини (43в), той трябва да бѣде добър и търпелив наставник, който вѣрноє слово вѣщающю. и държашю сѣ по ню (44в).

Много дискретно в словата от сборника *Златоструй* се засяга темата за ниския морал на отделни свещенослужители. Макар тези попове грешници да предизвикват гнева на богомолците, които понякога отказват да приемат причастие от тях, те трябва да помнят, че никой, освен Христос, не може да съди своя старейшина: „Не чрез попа, а чрез Святия Дух се освещават небесните дарове. Силен е Господ да го постави за наставник и учител на вярващите, затова ти, който си наставян от него, нямаш власт да го съдиш или избличаваш. Защото преди да осъждаш попа, вникни най-напред в себе си и сам прецени дали наистина у тебе няма никакво зло, виж как си прекарал отминалия ден – дали не си оклеветил някого, дали не се е поблазнило окоето ти по нещо, дали не си отминал с презрение нищия, дали не си поругал ближния си” (49в). С тези кратки съвети богомолците биват наставяни как да съхранят неопетнена душата си, как да живеят в мир и съгласие с другите, как да спазват Христовата заповед да обичат ближния като себе си.

Но най-строги са Господните повели към епископа. Той трябва да бѣде еднакво справедлив към всички – да не почита богатия, като го възвисява; да не стѣпка и да не презира онзи, който не може да принесе дарове на църквата, защото е беден. Да не се поддава на изкушения и измами: не поучаи сѣ лъстѣмѣ. ни юдиногѣ възвѣси. а друугаго низложки. не поучти богатааго. не прѣзри немѣщааго ти принести даровѣ. нѣ равньство имѣи (50б). С особено внимание епископът трябва да се отнася към хулите и клеветите, тъй като мнози въ завистию и рвнинемѣ клеветють (50б), заради което е длѣжен да изслуша и двете страни, за да не отсъди едностранчиво. Но дори и когато мѣногѣмѣ пытаннемѣ обрѣшеши съгрѣшшааго. не обличи юго авию прѣдѣ всѣми, защото обвиняваните не търпят срама и избличенията, и в отговор или извършват ново, по-страшно зло, или посягат на живота си.

Затова духовният пастир, комуто е поръчано словесното Христово стадо, длѣжнѣ юсть зѣло кротѣкѣ вѣти. и съ многѣмѣ пытаннемѣ искати (50в).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Християнството донася на човечеството ново познание за Бога, ново познание за човека и нови морални стойности. За новопокръстените българи християнската ценностна система, основана на Божията любов към най-висшето земно творение – човека, създаден свободен и безсмъртен по образ и подобие на Твореца, но загубил божествените дарове заради грехопадението на своите праотци, първоначално е чужда и трудноразбираема. Това изправя ранните старобългарски проповедници пред необходимостта да разтълкуват пред богомолците смисъла и целта на Христовата изкупителна жертва и нравствената сила на неговите заповеди, като същевременно ги научат как да живеят в съответствие с нормите на християнската етика, как чрез твърда вяра и добри дела могат да счупят оковите на първородния грях и да се сдобият с вечен живот. Вниквайки дълбоко във вътрешния свят на своите съвременници, опознавайки нравите, помислите и страстите им, съставителят на сборника *Златоструй* мъдро и настойчиво ги води по пътя на спасението.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Християнска етика. Учебно помагало за 9.–12. клас. Издателство „Слънце”. София, 2003, с. 31.

[2] Пак там, с. 20.

[3] Станчев Кр. Стилистика и жанрове на старобългарската литература. София, 1985, с. 8.

[4] Адрианова-Перетц В. П. Человек в учительной литературе древней Руси. – В: ТОДРЛ, 1972, Т. 27, с. 3–68.

[5] Димитров П. Културен хоризонт на цар Симеоновите Изборници. – В: Преслав, 4 сборник. София, 1993, с. 207 – 215. Епохата на официализирането на християнството като религия във Византийската империя в края на IV и началото на V век показва сходни белези с времето, когато през IX век българите биват покръстени. Сведенията за социалното разслоение, за човешките нрави и религиите вярвания от късноантичната византийска епоха са актуални и за българското общество от времето на феодалния строй. Затова съставителят на *Златоструй* е превел и поместил в сборника редица Златоустови слова, в които е обрисувана картината на социалния живот и класовото разслоение.

[6] Фомина М. С. „Златоструй” как паметник литературы XII-XVI вв. (автореферат). Москва, 2000, с. 16.

[7] Епископ идва от гр. 'επίσκοπος 'пазител, покровител, закрилник', оттам – 'пазител на стадото Христово': Войнов М., Вл. Георгиев, Б. Геров, Д. Дечев, Ал. Милев, М. Тонев. Старогръцко-български речник. София, 1992, с. 298.

За контакти:

Мария Томова-Михнива, докторант в Катедрата по филологически науки, Филиал-Силистра на Русенския университет “Ангел Кънчев”, e-mail: tomova_maria@abv.bg